

INLEIDING

"Ik probeer mij het ontwerp te herinneren, zoals het zou moeten worden".¹

Ik heb een fascinatie ontwikkeld voor Raku theekommen. En dan vooral voor de manier waarop deze gemaakt en gebruikt worden. De Japanner Chojiro was de eerste in 1574 die Raku theekommen maakte gebaseerd op de esthetiek van wabi-sabi². Het ontstaansproces van een Raku theekom kent verschillende stadia.

De kommen worden met de hand gevormd, in plaats van met een draaischijf. Ondanks dat het werken met een draaischijf vele malen efficiënter en productiever is. Een Raku theekom wordt op een eigen wijze, unieke manier gemaakt. Een ronde plak klei wordt met de handpalmen van buiten naar binnen langzaam omhoog gewerkt om zo een kom te vormen. De klei wordt, in volledige betrokkenheid van de maker, met een natuurlijke beweging van de handen opgewerkt. Alsof er iets wordt ingepakt. Met de naar binnengebogen lip bovenaan de kom wordt een gevoel van diepte gesuggereerd. Het lijkt alsof daardoor er een klein, oneindig universum wordt gesuggereerd. Deze spontaniteit in het vormen met de handen is de eerste handeling in het ontwerpproces van deze theekom.

Deze zelfde spontaniteit was ook de basis van het woon-, werkhuis in Groningen. Het was zomer en warm. De deuren van het atelier naar de tuin stonden open en ik was alleen. Destijds waren de ontwerpers van DAAD architecten gescheiden van de tekenkamer in het hoofdgebouw en ik was de enige van de ontwerpers die nog niet op vakantie was. De muziek stond hard en ik was volledig geconcentreerd en ging compleet op in het ontwerpen van het huis. Ik was in een 'flow'. De Amerikaanse psycholoog Csikszentmihalyi³, heeft dit begrip flow geïntroduceerd, het refereert aan een mentale toestand waarbij je volledig opgaat in je bezigheden. Volgens hem wordt flow gekenmerkt doordat een volledige betrokkenheid ontstaat met datgene wat je aan het doen bent. Er is een duidelijk doel, de tijd vliegt en je wordt direct beloond omdat het leuk is.

De paar verfschetsen, enkele eenvoudige plattegronden en een

¹ Eric de Leeuw

² vrij vertaald 'de perfecte imperfectie'

³ Csikszentmihalyi, M. (1998). *Creativiteit: over 'flow', schepping en ontdekking*. Amsterdam: Boom. ISBN10: 9053523731

kleine maquette die op dat moment ontstonden waren voldoende om een bouwvergunning te krijgen. De gemeente en welstand gingen namelijk akkoord met het idee van de opdrachtgever om het huis in de tijd verder te ontwikkelen en te bouwen. Dit was niet het vooropgezette doel van ons want op deze wijze zouden we een sterk concept uit handen geven. Het is gebruikelijk dat de architect het plan volledig uitdenkt en tekent zodat het uiteindelijke gebouw wordt zoals hem dat voor ogen staat.

Na het spontane gedeelte wordt de Raku kom enige dagen te drogen gezet en daarna geschaafd met een 'hera', een soort spatel. Het voorwerp ondergaat nu een zeer bewust plastisch proces van schaven. De spontaniteit van het met de hand vormen en de doelbewuste handeling van het schaven ontmoeten elkaar in het proces van de vormgeving.

Aan het woon-, werkhuis werd geschaafd door de introductie van de 'bouwloods' methode door Wouter Hoogland. Het is een interactie van de opdrachtgever met de vaklieden die voor de uitvoering zorgden om uiteindelijk tot een bijzonder resultaat te komen. Op gezette tijden ging ik met Gerard Kollmer, projectleider bij DAAD, langs in Groningen om de laatste resultaten te bespreken, problemen op te lossen, maar ook om oplossingen te zien ontstaan die we zelf nooit bedacht zouden hebben.

Nu wordt opnieuw geschaafd. Maar nu aan de vorm en het idee van het huis dat bijna af is.

Meer dan twintig bevriende 'kunstenaars' zijn uitgenodigd om te schaven, door te reageren op het door ons ontworpen woon-, werkhuis in Groningen. Dit experiment is afgeleid van het Critical Response Proces van Liz Lerman⁴.

Het is een proces waarbij op een zinvolle manier kritiek gegeven wordt op een artistiek product in elk stadium van het ontstaan. Een Critical Response Proces maakt gebruik van waarden als respect, vertrouwen en positieve aandacht door middel van het stellen van vragen. Er ontstaat op die manier geformuleerde kritiek, die ervoor zorgt dat je weer graag aan de slag wilt met je kunstwerk of ontwerp in dit geval het spontaan ontworpen woon-, werkhuis.

⁴ Critical Response Process _ a methode for getting useful feedback on anything you make, from dance tot dessert. By Liz Lerman and John Borstel. ISBN 0-9727385-0-9

In dit Critical Response Proces vragen we 'de ander' om middels de eigen expertise en uitdrukkingvorm te reageren op dit huis. Dat kan zijn via het woord, als beeld, in een tekening, met dans of een muziekwitvoering. Het werk dat door de kunstenaars gemaakt wordt, 'bevraagt' het ontwerp op een intuïtieve wijze. Van deze groep weten we dat ze oprecht willen dat wij goed werk maken. Met als doel, middels hun inbreng, te reflecteren op het begrip thuis, het proces, en werken in de tijd.

In een traditionele Raku oven kan maar 1 kom per keer gebakken worden. De theekom wordt onderworpen aan plotselinge hitte en plotselinge afkoeling. Door de korte baktijd wordt de kom niet heel hard. Het is zacht aardewerk. De tastzin is voor de Japanners in het algemeen van grote waarde. De textuur van aardewerkklei wordt, als het genoeg water vasthoudt, vochtig en zacht. Zo'n textuur appelleert op een esthetische manier aan de tastzin. Daarbij houdt een Raku theekom warmte vast zodat de thee bij gebruik niet te snel afkoelt. De kom geeft de warmte van de thee voorzichtig door aan de handpalmen van de drinker.

Spontaniteit versus bewustzijn. Uit deze tegenstrijdige processen ontstaat een theekom. Bij het maken van een Raku theekom leidt de spontaniteit van de techniek niet tot vrije vormexpressie of diversiteit van vormen; ze leidt tot een expressie op geestelijk niveau en tot vragen en beschouwingen van de maker over het bewuste begrip van vorm. Een filosofische bespiegeling op het bestaan van het zelf. Beperking en vrijheid, spontaniteit en bewustzijn; met als doel de tegenstrijdige aard van het bestaan weer te geven.

Geld dit ook voor dit ontwerpproces? Ontstaat middels dit ingewikkelde proces een groter bewustzijn over architectuur. In goed ontworpen architectuur moet m.i. de volledige overgave van de ontwerper voelbaar zijn maar tegelijkertijd volledig ontdaan zijn van het ZELF van deze ontwerper. Een ontwerp dat zo ontdaan is van het ZELF is als het ware 'geweldloos' en wordt geaccepteerd als ware het een ontwerp van iedereen.

Een ontwerp dat ik me herinner zoals het zou moeten worden.

'Reiziger' - zo zal
ik nu wel genoemd worden.
Eerste winterbui. ⁵

eric de leeuw, 12.02.2014

⁵Bashō, M (1989), *Geluid van water*, Soest, Nederland: Kairos.